

SZEMLE

Jubileumi csokor Csapodi Csaba tiszteletére. [Emlékkönyv.] Szerkesztette ROZSONDAI Marianne Bp., MTA Irodalomtudományi Intézete – Argumentum Kiadó, 2002. 433 [1] l., 1t.

A könyvborító tetején a budapesti Carbo-korvina első lapja, mögötte egy fénykép: az a disztinvált úr, akit én egypár évtizeddel ez előtt megismertem. Bent harminc tanulmány, egy 29 lapra terjedő életmű-bibliográfia, százegynéhány gratuláló tudós kolléga és mellettük az Akadémiai Könyvtár valamennyi munkatársa. Elöl egy rövidke beköszöntő az egyik legtekin-
télyesebb tisztelgő baráttól, amely „visszate-
kintve az elmúlt – közösen átélt, nem akármily-
en évtizedekre, próbálja érzékeltetni a mai
olvasókkal: milyen körülmények között élt (ha
élni hagyták) és dolgozott (ha dolgozni hagy-
ták) egy 20. századi magyar tudós”. Célozva
ezzel az első világháborútól a másodikig, majd
a „fordulat évén” keresztül a nyugalomba vo-
nulásig terjedő évek, meg az azóta eltelt újabb
negyedszázad embert próbáló és formáló ma-
gyar történelmére. Úgy látszik, hogy Csapodi
Csabát a változékony, de többnyire zord időjá-
rás nem megviselte és nem megzavarta, hanem
megedzette és új meg új utakra lendítette. Nem
térítette le a tudósi pályáról, amelyen Doma-
novszky Sándor, Hajnal István, Horváth János,
Szekfű Gyula inspiráló példája és bátorítása
nyomán elindult, hanem – hol a kíváncsiság,
hol meg a kényszer ösztökélése szerint – az
egyik mezőről a másikra vezérelte, és ő mind-
egyikén megtalálta azt, ami művelésre érde-
mes. Csak példaként mondom, hogy ha a poli-
tika nem szorítja ki őt a tudományos közéletből

egy könyvtár homályába, Mátyás királyunk bib-
liotékájának fénye máig sem ragyogott volna
fel a világ ámuló szeme előtt.

Egy ilyen kötetet természetesen nem lehet
a szokásos módon „recenzálni”, már csak azért
sem, mert a benne foglalt harminc tanulmány futó
ismertetése is átlépné az illő keretet. Viszont az
sem volna méltányos, ha néhányat – akár csak
a szerző nevének vagy az írás tárgyának az em-
lítésével is – kiemelnék. Nyilvánvalóan azokat
említeném, amelyekről a magam módján szólni
tudok. Márpedig ami ebben a könyvben első-
ként ötlük a szemembe, az a téma gazdagsága.
Politika-, jog- és közigazgatás-történet, egyház-
és vallástörténet, irodalom-, nyelv- és névtör-
ténet, művészet- és építészettörténet, könyvtár-
és könyvtörténet (benne természetesen a Corvina
meg az Akadémiai Könyvtár), diplomatika, mate-
matika, Anonymus, Michael de Hungaria, Janus
Pannonius, Battista Guarino, Antonio Bonfini,
Johann Wessel, Thomas Ender, Dobozi Mihály,
az Esterházyak, Berger Illés, Benyák Bernát, Kő-
rösi Csoma Sándor, Ráth Mór és I. Tahmasp
perza sah. Ember legyen a talpán, aki minderről
érdemben tud véleményt mondani. Talán csak
maga az ünnevelt tudna. Ez nagyjából az a kör,
amelyben ő maga is forgolódik.

A sokszínűség nemcsak a kötet belsejében
ötlük szembe, hanem a végén is, a bibliográfiai
áttekintésben. A harmincas évek legelején meg-
jelent írások (élükön egy kis recenzió a *Századok*
1931-es évfolyamában) főleg birtok- és
gazdaságtörténettel foglalkoznak, az első ön-
álló kötet (1933) éppen a fent említett Ester-
házyak gazdálkodását elemzi (Miklós nádorról
később egy monográfia is született). Az 1938-as

évet Szent István és a magyar kereszténység tölti ki, mely téma előbb is, később is fel-felbukkan. Aztán a *Regnum* szerkesztése (egészen 1947-ig). Közben Széchenyi, Zichy Nándor, Kinizsi, Mátyás király, Jókai, Görgey, Szekfű, a magyar barokk és felvilágosodás, a nemzetiségek, a magyar falu, a magyar katona (ez – úgy látszik – egyik kedves témája volt akkoriban, többször visszatér rá); a történelem, a művelődéstörténet mellett a könyv és a könyvtár (könyvtárosképzés, a külföldi könyvtári élet, a katalógus, könyvkötés, nyomdatörténet), a Szent István korára vonatkozó irodalmi feldolgozások áttekintése azóta is érvényes. Alig több mint egy évtized alatt 20 önálló kiadvány és 60–70 folyóiratcikk, félévszáz könyvismertetés többnyire a *Századokban*, a *Napkeleiben*, a *Katholikus Szemle*ben. 1943-ban Baumgarten-díj. Ekkortájt valami történt.

1945-től 48-ig az önálló kiadványok között egy szál középiskolai tankönyvről hallunk (*Világtörténelem a gimnáziumok 6. osztálya számára*, három kiadásban), 1950-től 55-ig – a Teleki Intézet után immár mint könyvtáros, véglegesen és elkötelezetten könyvtáros – egy népes kollektíva tagjaként az *Egyetemes Tizedes Osztályozás* táblázatain dolgozik. A folyóirat-szerkesztőségek is mintha visszahúzódtak volna. 1948-ban egy rövidke írás a Barankovics-féle *Hazánkban* és egy (de álnéven) a *Vigiliában*; majd 1954-ig semmi. Talán mondanom sem kell, hogy a véleményére sem voltak kíváncsiak. A szóban forgó bibliográfia „Ismertetések” című rovata 1948-tól 1958-ig, tizenegy éven át üres. Hogyan, hogyan nem, a termékeny és nagyra becsült, de a történettudományból kiszorított historikust az *ITK* meg a *Könyvszemle* fogadta be. (Nem ő az egyetlen, és ezt a jelenséget nem ártana egyszer, még addig, ameddig a tanúk vallani képesek, közelebbről megvizsgálni. Lehet, hogy már ma is késő.)

Azonban úgy látszik, hogy a kényszerű visszahúzódnás éveit nem teltek tétlenül. Hidat keresett, amely összekötést teremt eddigi tevékenysége és a jelen lehetőségei között. Zrínyi levelei körül kezdett kutatni, és néhány kisebb közlés után 1958-ban Klaniczay Tiborral együtt közreadta az *Összes műveket*. Közben kezdett

kirajzolni az a hatalmas mű, amely világhírré jutott. Ifjúkori könyv- és könyvtártörténeti kutatásait fentebb említettem. Most, az új munkahelyen, az Akadémiai Könyvtárban érdeklődése a hatvanas évek elejétől ebbe az irányba fordult. A könyvtári praxis elméleti kérdéseinek tekintélyes szakembere lett (*A proveniencia elve a könyvtárban* máig iránymutató). Évről évre megjelent és jelenik meg azóta is (mondhatni, családi vállalkozásban, Gárdonyi Klárával közösen) egy-egy kisebb-nagyobb tanulmány Mátyás, Beatrix és embereik, a királyi palota könyvtáráról, egyes kötetekről, egyes szerzőkről, művészekről, a budai könyvfestő műhelyről stb., stb. És 1967-ben napvilágot látott a *Bibliotheca Corviniana*. Ha van mű, amely a huszadik században világszerte hirdette, hogy valamit mi is hozzátettünk az európai kultúrához, hát ez az. A következő esztendőben megjelent németül (kétszer), angolul (háromszor), aztán három évtizeden keresztül még vagy 8–10 alkalommal, franciául is, lengyelül is, és egyre javítva, bővítve. Mellette ott a *History and Stock*. (Aki esetleg nem tudná, mi ez, megtudhatja abból a két tucatnyi ismertetésből, amely Prágától Brüsszelig megjelent.)

Már a hetvenes évek elején tervet dolgozott ki a Magyarországról külföldre sodródott kódexek felkutatására. És ez a terv is megvalósult: *Bibliotheca Hungarica*; kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. Két kötet a meglevő anyagról (1988–1993), egy harmadik arról, ami már nincs (1994). *Ariadne*; a középkori magyarországi irodalom kéziratainak lelőhely-katalógusa (1995).

Mindeközben a magyar könyvtárak története, katalógusok, bibliográfiák, Janus Pannonius, Anonymus, Brodaries, hogy csak az emlékeztetésekre utaljak. És – talán visszarévedve az ifjúságra – legalább egy-egy könyvismertetés erejéig ma is elő-előkerülnek a hajdani témák: Széchenyi, a Szent Korona, a magyar címer, a katolicizmus, a korai rendiség, az állam és a városi önkormányzat a középkorban, a jobbság, a népeség, a barokk Pest-Buda, a *Regnum* története. A Zichy Nándorról 1939-ben megkezdett kutatás 1993-ban monográfiává érett.

A *Jubileumi csokor* egy különösen gazdag és példamutató életbe enged betekintést. Olyan életbe, amely gazdagságánál fogva a 20. századi magyar tudományosság egészének a sorsát jeleníti meg előttünk, és amelynek példája utat mutat azoknak, akik az előttünk álló évszázad viharait lesznek kénytelenek elszenvedni. Ez a könyv nem képezheti bíráló tárgyát. Legfeljebb azt kérdezhetem meg, hogy mikor volt vagy lesz az a jubileum, amelyről a cím beszél. Hőse 1910-ben született. Remélem, hogy nem az elmúlt, hanem a következő alkalommal nyújtják át Csapodi Csabának.

KULCSÁR PÉTER

Eine Unterredung gegen die Türken. Traktátus Mohácsról. (SÁRA Balázs fordításában, RADEK Tünde jegyzeteivel és utószavával közreadja BALOGH F. András.) Bp. 2003. Littera Nova, 179 l.

A magyar–német irodalmi kapcsolatok történetének kutatásában megkülönböztetett figyelem kísér minden olyan forrásközlést, amely ismeretlen szöveget tár fel, új értelmezést kísérel meg és mindezt párhuzamosan, magyar és német nyelven adja közre. Ezért forgattuk fokozott érdeklődéssel azt a kötetet, amely archaizáló címlapján az *Eine Unterredung gegen die Türken. Traktátus Mohácsról* címet viseli. A meglepetés azonban, amellyel a kiadó egy eddig ismeretlen vagy a szakirodalom által nem értékelt szöveg feltárását ígerte, elmaradt, helyesebben fogalmazva, egészen más tekintetben valósult meg. A belső címlap már többet elárul a kiadványról és a zavar itt el is kezdődik. A kétnyelvű kiadvány ugyanis kétféle címet és alcímet visel, feltételezve, hogy az olvasó csak németül vagy csak magyarul olvas. A német címet a következő alcím és kiadói megjelölés követi: „Zweisprachige, kommentierte Edition der deutschen Flugschrift VD 16: T2239. Herausgegeben, ediert und mit einer einführender Studie versehen von András F. Balogh.” A magyar cím után alcím és más közreműködő is olvasható: „Egy remete, egy ma-

gyar, egy török és egy cigány ember beszélgetése a mi súlyos korunkról. 1527. A VD 16: T 2239 röpirat szövegét Sára Balázs fordításában, Radek Tünde jegyzeteivel és utószavával közreadja Balogh F. András.” Egy kétnyelvű kiadást, amely betűhív szövegközlést és pontos fordítást, magyarázó jegyzeteket, előszót és utószót is tartalmaz, mindkét nyelven azonos címmegjelöléssel kellene közreadni, azonban ez csupán technikai félreértésnek is tekinthető lenne, ha a szöveggel szemben nem támadnának – minden oldalon sokasodó – kifogásaink.

Hangozzék bármily meglepően, a kétnyelvű szöveg első oldalainak elolvasásakor kiderül: a címben megjelölt kiadvány nem létezik. Sem németül, sem magyarul. Természetesen létezik a VD 16: T 2239 [*Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts*, Stuttgart, 1983–1997] szám alatt leírt bibliográfiai tétel, azaz egy XVI. századi nyomtatvány, és létrejött a magyar fordítása is, azonban ez a német szöveg a következő címet viseli: *Vnterrede vnd anschlege zu kriegsordnung wider die Turcken. Wittenberg 1527*. Magyar fordításban: *Beszélgetés és javaslat a török elleni hadviselésre*. Hogy a közreadó miért változtatta meg az eredeti német címet, arról még elképzelésünk sem lehet. A könyvészeti azonosítást minden kétséget kizáróan megnehezíti, a kötetet nem ismerők előtt a téves szöveg meglétét feltételezi. A magyar cím ugyancsak fikció, a stílárís átértelmezés mellett azonban még hamis információt is közvetít. A *Traktátus Mohácsról* cím mögött nincsen az eredeti címben sem a német Traktat, sem a latin Tractatus szó és a kiadvány nem Mohácsról szól. A bilingvis kiadvány magyar nyelvű alcíme szintén nem azonos a kötetben is olvasható alcímmel, amely helyesen: *Beszélgetés avagy eszmecsere, melyet egy remete, egy magyar, egy török és egy cigány ember nemrégiben egymással folytattak – ezen mi korunk súlyos történéseinek hasznára*.

A szövegközlés, amely nem csupán betűhűségre törekszik, hanem az írásjeleket, az ívjelet is követi, a tudományosság látszatát kelti, hiszen még a magyar fordításban is megadja